

The Future of Religion in the Transhumanist Perspective

Sayyed Mohammad Taghi Movahhed Abtahi*, Khadijeh Ghorbani Sisakht**
Mohammad Hasan Karimi***

Abstract

This article embarks on a rigorous exploration of the interplay between transhumanism and the enduring traditions of Christianity, scrutinizing their confluence from both historical and theological vantage points. Functioning as an introduction to a broader examination—specifically, the dialogue between Islamic theology and transhumanist ideology—this study presents a dualistic analysis of Christian responses to transhumanism. On one hand, there exists a faction of anti-transhumanist Christians who perceive transhumanism as a manifestation of atheistic philosophy and a fundamental deviation from sacred doctrines. On the other hand, transhumanist Christians advocate for the incorporation of advanced scientific and technological innovations as viable instruments through which divine promises might be actualized.

In its final analysis, the article offers a reflective and forward-looking discourse on the future trajectory of religion and spirituality within the emergent transhumanist paradigm. It further introduces the compelling concepts of cyborg identity and cybernetic technospirituality, inviting readers to reconsider the boundaries between the transcendent and the technological.

* Assistant Professor, Institute for the History and Philosophy of Science, Institute of Humanities and Cultural Studies (Corresponding Author), smtmabtahi@ihcs.ac.ir

** PhD in Philosophy of Education, University of Shiraz, khghsisakht@gmail.com

*** Assistant professor, Department of Fundamentals of Education, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, karimivoice@gmail.com

Date received: 05/03/2025, Date of acceptance: 21/05/2025

Keywords: transhumanism, Technology, technoscience, future, The future of religion and spirituality.

Introduction

In an era defined by rapid breakthroughs in technoscience, the transhumanist movement emerges as a bold and transformative quest to transcend the inherent limitations of human matter and mind. This movement, propelled by the ambition to enhance and refine both physical and cognitive capacities, seeks not merely an incremental progress but a liberation from the mortal contours of our species. One of the overlooked aspects of the early transhumanist movement was its relationship with religion and spirituality. In its initial stages, transhumanism was predominantly shaped by atheistic perspectives, with many proponents treating religion as a private matter, unrelated to scientific and technological advancement. However, in recent decades, new developments in cognitive science have prompted a shift in perspective among some transhumanist thinkers, giving rise to a more nuanced consideration of the potential roles of religion and spirituality in the broader context of human evolution. This study endeavors to illuminate the reshaping of religious paradigms within the transhumanist discourse, drawing upon a rich array of historical records and international scholarly analyses.

Materials & Methods

This study employs a qualitative meta-analysis approach. Using a qualitative content approach, a purposively selected set of articles was reviewed in depth. Key concepts and recurring themes were systematically extracted from the literature. Ultimately, the analysis of the identified concepts and themes was aimed at developing a deeper and more comprehensive understanding of the research topic.

Discussion & Result

Transhumanism stands as a visionary movement that seeks to liberate humanity from its innate biological constraints by leveraging the latest breakthroughs in technoscience. In its early chapter, most proponents—shaped by agnostic or atheistic perspectives—largely overlooked the religious dimensions of this paradigm. However, as the movement has matured, an engagement with faith and spirituality has become inescapable for three fundamental reasons.

First, contemporary scientific studies have increasingly underscored the profound effects that religious and spiritual practices exert on both physical and mental well-

being—a revelation that challenges transhumanism's commitment to holistic human flourishing. Second, as transhumanism ventured into the public sphere, it encountered significant religious critiques that necessitated a thoughtful and measured response to preserve its social legitimacy. Third, the emergence of religious groups endorsing transhumanist ideals has opened new channels for garnering social support, thereby enriching the movement's narrative and broadening its appeal.

In embracing these intersections, transhumanism evolves into a multifaceted dialogue between cutting-edge science and timeless spiritual aspirations, inviting a deeper exploration of the human condition and the divine order.

When engaging with transhumanist ideologies, Christian theologians adopt two distinct stances. One faction views transhumanism as a manifestation of humanity's attempt to usurp the divine, interpreting its ambitions as emblematic of a profound rejection of God. To them, transhumanist endeavors—by denying principles such as the incarnation and resurrection of Jesus—symbolize a dangerous human pride and an unwarranted trespass into the realm reserved for the divine.

In contrast, another group of Christians embraces transhumanism, arguing that the innovations heralded by advanced technologies are intrinsically woven into God's plan to elevate both the physical and psychological well-being of humanity. Proponents in this camp contend that transhumanist thought bears remarkable affinities with Christian theology. They suggest that transhumanism might address eschatological themes—such as the apocalypse, resurrection, and the eventual unification of the divine and human—by offering dual pathways to human immortality through cyborg and cybernetic means.

This article scrutinizes the stance of Christian proponents of transhumanism from three interrelated perspectives:

1. Eschatological Parallelism :

Some transhumanists accentuate a shared eschatological concern between transhumanist thought and the Abrahamic traditions, inferring a close ideological kinship. Yet, in doing so, they dismiss the apocalyptic elements of religious doctrine as mere illusions, offering instead a vision where transhumanist technologies represent the singular, legitimate response to existential challenges.

2. Conception of Immortality :

A second critique emerges from the transhumanist rejection of the conventional dualism of soul and body. Proponents insist that human immortality may be achieved solely through the advancements of cyborg and cybernetic enhancements, a notion that

sharply contrasts with the Abrahamic promise of resurrection and the rebirth of the human spirit.

3. Divergent Foundations :

Finally, efforts to reconcile transhumanist principles with Christianity reveal an inherent leaning towards humanism and naturalism within transhumanism. This inclination runs counter to the foundational aspirations of the Abrahamic faiths, which endeavor to transcend the limits of human and natural existence in pursuit of a higher, divine order.

From a transhumanist vantage, religion is undergoing a radical reinterpretation, now viewed through the prism of cutting-edge technoscience. At the heart of transhumanist ambition lies the desire to liberate humanity from its inherent limitations by harnessing advanced technological innovations. In this pursuit, proponents advocate for the emergence of a novel religious paradigm—one that fuses the common spiritual threads found in traditional faiths with a worldview firmly rooted in scientific progress. Termed by some as "technoscience-spirituality," this emergent doctrine envisions a future where technological breakthroughs not only sustain profound spiritual experiences but also underpin the pursuit of cyborg and cybernetic immortality. In contrast, religious traditions unable to reconcile with the transformative spirit of transhumanism, as illuminated by the relentless logic of Darwinian evolution, risk being rendered obsolete.

Conclusion

The transhumanist movement, initially marked by a conspicuous indifference to religious controversies, has gradually been compelled to engage with the realms of faith and spirituality. This evolution has been stimulated by compelling scientific research that underscores the positive impact of religiosity and spiritual practices on both physical and mental health. Furthermore, as transhumanism expanded its societal influence, it encountered robust religious critique, prompting a strategic alliance with faith communities to bolster its legitimacy. The ensuing dialogue has laid the groundwork for an integrative approach that synthesizes the insights of technoscience with the timeless wisdom of spirituality—a convergence that some forecast may herald the decline of historical religions that remain rigid in the face of metamorphic change.

These critical exchanges between religious adherents and transhumanist thinkers not only illuminate the potential for a deeper convergence of belief systems but also chart a promising path for future inquiry.

Bibliography

- Bishop, J. P. (2018). Nietzsche's power ontology and transhumanism: Or why Christians cannot be transhumanists. In *Christian Perspectives on Transhumanism and the Church* (pp. 117–135). Springer.
- Burdett, M. S., Grumett, D., Lebacqz, K., Peters, T., Garner, S., Thweatt-Bates, J. J., ... & McKenny, G. (2011). *Transhumanism and transcendence: Christian hope in an age of technological enhancement*. Georgetown University Press.
- Cannon, L. (2015). What is Mormon transhumanism?. *Theology and Science*, 13(2), 202-218.
- Cave, D., & Sachs Norris, R. (2012). *Religion and the body: modern science and the construction of religious meaning* (p. 286). Brill.
- Cole-Turner, R. (2011). Transhumanism and transcendence: Christian hope in an age of technological enhancement.
- Cole-Turner, R. (2017). *Christian Transhumanism. Religion and Human Enhancement: Death, Values, and Morality*, 35-47
- Delio, I. (2012). Transhumanism or ultrahumanism? Teilhard de Chardin on technology, religion and evolution. *Theology and Science*, 10(2), 153-166.
- Demir, T. (2022). Family and Religion in a Humanless World: A Transhumanist Perspective. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 862-886.
- Dickson, M. (2018). The Imago Dei and the Imago Mundi. In *Christian Perspectives on Transhumanism and the Church* (pp. 97–115). Springer.
- Doyle, D. J. (2018). *What does it mean to be human? Life, death, personhood and the transhumanist movement* (Vol. 3). Springer.
- Ferrando, F. (2022). Are we becoming God (s)?: Transhumanism, posthumanism, antihumanism, and the divine. *Religious Transhumanism and its Critics*. Lanham, MD: Lexington Books, 31-50.
- Garner, S. Transhumanism and Christian Social Concern (2005). *Journal of Evolution and Technology*, 14(2).
- Ghorbani Sisakht, K., & Karimi, M. H. (2023). The evolution of transhumanism from the seventeenth to the twentieth century. *Philosophy of Science*, 12(2), 213-236. [in Persian]
- Ghorbani Sisakht, K., Karimi, M. H., Shamshiri, B., & Khormaei, F. (2022). Origins and philosophical foundations of transhuman. *Metaphysics*, 14(34), 135-150. [in Persian]
- Ham, S. A. (2016). Spirituality in Christian Transhumanism: Commentary on Cole-Turner, Green, and Cannon. *Theology and Science*, 14(2), 202-217.
- Heylighen, F., & Joslyn, C. (2001). Cybernetics and second-order cybernetics. *Encyclopedia of physical science & technology*, 4, 155-170
- Hopkins, P. D. (2005). Transcending the animal: How transhumanism and religion are and are not alike. *Journal of Evolution and Technology*, 14(2), 13-28.
- Hughes, J. (2007). The compatibility of religious and transhumanist views of metaphysics, suffering, virtue and transcendence in an enhanced future. *director*, 860, 297-2376.

- Hughes, J. 2010. Contradictions from the enlightenment roots of transhumanism. *Journal of Medicine and Philosophy* 35:622–40
- Jordan, G. E. (2006). Apologia for transhumanist religion. *Journal of Evolution and Technology*, 15(1), 55-72.
- Koenig, H. G. (2012). Religion, spirituality, and health: The research and clinical implications. *International Scholarly Research Notices*, 2012(1), 278730.
- Kyslan, P. (2019). Transhumanism and the issue of death. *Ethics & Bioethics*, 9(1-2), 71-80.
- LaTorra, M. (2005). Trans-spirit: Religion, spirituality and transhumanism. *Journal of Evolution and Technology*, 14(2), 41-55.
- Lee, Bruce Y., and Andrew B. Newberg. "Religion and health: A review and critical analysis." *Zygon®* 40, no. 2 (2005): 443-468.
- Mercer, C., & Trothen, T. J. (2021). Transhumanism, the posthuman, and the religions: Exploring basic concepts. *Religion and the Technological Future: An Introduction to Biohacking, Artificial Intelligence, and Transhumanism*, 19-42.
- Miller, W. R., & Thoresen, C. E. (2003). Spirituality, religion, and health: An emerging research field. *American psychologist*, 58(1), 24.
- Mohseni, E. (2018). Transhumanism: Threats and opportunities of modern technologies for human beings. *Bioethics Journal*, 8(30), 9-22. [in Persian]
- Mokhtari, M. (2019). A Priori Analysis of the Relationship Between Emerging Trans-human Technologies and Ethical Values. *Research Quarterly in Islamic Ethics*, 12(44), 33-46. [in Persian]
- Movahhed Abtahi, S. M. T. and Ghorbano Sisakht, K. (2024). Transhuman and its implications in the future of human sciences. *Transformations in Human Science*, 3(2), 35-60. [in Persian]
- Peng-Keller, S., Winiger, F., & Rauch, R. (2022). *The spirit of global health: the World Health Organization and the 'spiritual dimension' of health, 1946-2021* (p. 265). Oxford University Press.
- Sandberg, A. (2015). Transhumanism and the Meaning of Life. *Religion and transhumanism: The unknown future of human enhancement*, 3-22.
- Seeman, T. E., Dubin, L. F., & Seeman, M. (2003). Religiosity/spirituality and health: A critical review of the evidence for biological pathways. *American psychologist*, 58(1), 53.
- Sorgner, R. R., & Lorenz, S. (2014). Beyond Humanism: Transh and Posthumanism (Jenseits Des Humanismus: Trans-Und Post-Humanismus). *Beyond Humanism: Trans-and Posthumanism/ Jenseits des Humanismus: Trans-und Posthumanismus*.
- Teichrib, C. (2010). The Rise of the Techno-Gods: The Merging of Transhumanism and Spirituality. *Forcing Change*, 4(10), 1-15.
- Tennison, M. N. (2012). Moral transhumanism: the next step. *Journal of Medicine and Philosophy*, 37(4), 405-416.
- Tirosh-Samuelson, H. (2012). Transhumanism as a secularist faith. *Zygon®*, 47(4), 710-734.

71 Abstract

- Tofangchi, S., Shokrkah, Y., Khaniki, H., & Soltanifar, M. (2022). The Body as a New Media or Transhumanism in the Age of Artificial Intelligence. *Journal of Philosophical Investigations*, 16(40), 226. [in Persian]
- Trothen, T. J., & Mercer, C. (Eds.). (2017). *Religion and Human Enhancement: Death, Values, and Morality*. Springer.
- Weaver, A. J., Pargament, K. I., Flannelly, K. J., & Oppenheimer, J. E. (2006). Trends in the scientific study of religion, spirituality, and health: 1965–2000. *Journal of Religion and Health*, 45(2), 208–214.
- Winyard Sr, D. C. (2016). Transhumanism-Christianity Diplomacy: To Transform Science-Religion Relations.
- Winyard Sr, D. C. (2020). Transhumanism: Christian Destiny or Distraction?. *Perspectives on Science and Christian Faith*, 72(2), 67-82.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آینده دین در چشم‌انداز ترانسانسی

سیدمحمدتقی موحد ابیطحی*

خدیدجه قربانی سی سخت**، محمدحسن کریمی***

چکیده

جنبش ترانسان‌گرایی از مهم‌ترین جریان‌های تأثیرگذار قرن بیست‌ویکم در توسعه فناوری‌های نوین محسوب می‌شود. در ابتدای شکل‌گیری جنبش ترانسان‌گرایی دین و مسائل دینی چندان مورد توجه این گروه نبود. به مرور زمان و تحت تأثیر چالش‌های علمی و اجتماعی مرتبط با دین و معنویت، تغییرات نسبی در نگرش این جنبش نسبت به دین ایجاد شد، به گونه‌ای که آثار علمی منتشر شده در این موضوع در دو دهه گذشته با رشد بسیاری همراه بوده است.

هدف از پژوهش حاضر بررسی نگرش ترانسان‌گرایان نسبت به دین و ارائه چشم‌اندازی از وضعیت آن در آینده ترانسانسی می‌باشد، به این امید که زمینه مناسبی برای نقش‌آفرینی بین‌المللی اندیشمندان مسلمان ایرانی در این زمینه فراهم آید.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نگاه ترانسان‌گرایان به دین و معنویت، همچون سایر حوزه‌ها نگاهی فناورانه است. آنها درصدد ادغام عناصر دینی با فناوری‌های نوین شناختی و پزشکی زیستی و... هستند، و بدین‌نحو دین و معنویت را در چارچوبی فناورانه و بر مبنای الگوریتم و داده بازتعریف می‌کنند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که با وجود چالش‌ها و تضادهای اساسی میان ترانسان‌گرایی و ادیان ابراهیمی، ایجاد بسترهای تعاملی برای گفتگو و هم‌افزایی میان این دو حوزه، نه تنها ممکن بلکه بسیار مهم و ضروری می‌باشد.

* استادیار پژوهشکده تاریخ و فلسفه علم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (نویسنده مسئول)،

smtmabtahi@ihcs.c.ir

** دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه شیراز، @gmail.comkhghsisakht

*** استادیار گروه مبانی تعلیم و تربیت، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز،

karimivoice@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۳۱

کلیدواژه‌ها: ترانسان‌گرایی، فناوری، تکنوساینس، آینده، آینده دین و معنویت.

۱. مقدمه

اندیشه ترانسان‌گرایی (Transhumanism) که از دل پیشرفت‌های نوین در تکنوساینس (technoscience) برآمده، در تلاش است تا مرزهای ظرفیت انسانی را فراتر برده و چشم‌انداز جدیدی از زندگی بشری ترسیم کند. این جنبش با هدف ارتقای توانایی‌های جسمانی و ذهنی، درصدد است انسان را از محدودیت‌های طبیعی رها ساخته و به آینده‌ای که به ایده‌آل‌های مدرن نزدیک‌تر است، هدایت کند. پیشرفت تکنوساینس این امکان را برای ترانسان‌گرایان پدید آورد که «ایده‌هایی را که زمانی در قلمرو داستان‌های علمی-تخیلی بودند، در آزمایشگاه‌ها و کلینیک‌ها بررسی کنند» (Doyle, 2018: 72). «بدین شکل بشری که از هزاران سال قبل دغدغه‌اش اندیشیدن به حضور خود در برابر طبیعت بود، در زمانه کنونی به فناوری و حضور خویش در برابر فناوری می‌اندیشد» (Delio, 2012).

ترانسان‌گرایی در مسیر خود نه تنها به تغییرات فناوری می‌پردازد، بلکه مفاهیم بنیادین انسانی همچون هویت، اخلاق و معنویت را نیز به چالش می‌کشد. از مهم‌ترین محورهای بحث در این زمینه، رابطه ترانسان‌گرایی با دین و معنویت است که در طول تاریخ، نقش کلیدی در شکل‌دهی به فرهنگ‌ها و جوامع داشته‌اند. یکی از ابعاد مغفول در جنبش ترانسان‌گرایی، در سال‌های نخستین شکل‌گیری آن، نحوه تعامل این جریان با دین و معنویت بود. پیشگامان این اندیشه، دین را امری شخصی و منفک از پروژه‌های علمی و فناورانه تلقی می‌کردند. بر اساس آمارهای اولیه، اکثریت اعضای این جنبش خداناباور یا لادری هستند (Hughes, 2010). با این حال، در طول دو دهه گذشته عواملی مانند «سیر صعودی یافته‌های علمی در حوزه علوم شناختی که نقش دین و معنویت را در سلامت روان تأیید می‌کرد»، «گسترش نقدهای دینی به ایده‌های ترانسان‌گرای» و «شکل‌گیری گروه‌های مذهبی حامی ترانسان‌گرایی» تغییرات نسبی را در نگاه برخی متفکران ترانسان‌گرا، نسبت به نقش دین و معنویت در مسیر تکاملی انسان ایجاد نمود. با وجود این، همچنان اختلاف‌نظرهای جدی میان دیدگاه‌های ترانسان‌گرایانه و نظام‌های دینی وجود دارد. برخی متفکران ترانسان‌گرا نظیر ماکس مور، دین را صرفاً یک ساختار فرهنگی و بی‌نیاز از نیروهای فراتر از این جهان می‌دانند (Winyard Sr, 2020). در مقابل، الهی‌دانانی چون تد پیترز (Ted Peters)، بر این باورند که تلاش‌های ترانسان‌گرای ایفای نقش خداوند، می‌تواند پیامدهای اخلاقی و اجتماعی نامطلوبی داشته باشد (Ferrando 2022).

در عصر تکنوساینس، دین همچنان از عوامل اثرگذار بر زندگی فردی و اجتماعی به شمار می‌رود. در عصر حاضر که نسبت به هر زمان دیگر، جایگزین‌های بیشتری برای دین وجود دارد، انسان‌ها همچنان دنبال چیزی هستند که به زندگی آنها معنا و امید دهد، و انقلاب در علوم‌شناختی هیچ تغییر و تأثیری در این زمینه نداشته است (Cave & Sachs Norris, 2012). به همین دلیل بررسی رابطه دین و ترانسان گرایی ضروری است و می‌تواند به فهم عمیق‌تری از سرنوشت این امور در آینده بینجامد.

با جستجو در google scholar با کلید واژه‌های Transhumanism، religion و spirituality و تحلیل کمی ۹۵ اثر، این نتیجه به دست آمد که بررسی مناسبات ترانسان گرایی، دین و معنویت در ۲۵ سال گذشته با روند رو به رشدی همراه بوده، به گونه‌ای که در سال‌های (۲۰۰۵-۲۰۰۰) ۵ اثر؛ (۲۰۰۶-۲۰۱۰) ۱۰ اثر؛ (۲۰۱۱-۲۰۱۵) ۲۷ اثر؛ (۲۰۱۶-۲۰۲۰) ۳۳ اثر؛ (۲۰۲۱-۲۰۲۵) ۲۰ اثر در این زمینه منتشر شده است. در این آثار دیدگاه ادیان ابراهیمی و شرقی در ارتباط با ابعاد مختلف موضوع ترانسان گرایی از منظر کلامی و اخلاقی مطرح و به پرسش‌هایی از این دست پاسخ داده شده است که بدن، روح، اراده، اختیار، رنج، فضیلت، عدالت، تعالی، زندگی و مرگ در چشم انداز ترانسان گرایی چه معنایی دارد؟ همچنین بحث شده که آیا ترانسان گرایی ایده‌ای دینی، ضد دینی یا سکولار است؟ آیا ترانسان گرایی یک دین آخرالزمانی به شمار می‌آید؟ آنچه از فضای کلی آثار نگاشته شده بین‌المللی در این زمینه نتیجه می‌شود، ضرورت گفتگوهای فلسفی، دینی و اخلاقی در ارتباط با ترانسان گرایی است.

با وجود تحقیقات گسترده و عمیقی که در سطح بین‌المللی، به خصوص در دو دهه گذشته، در ارتباط با نسبت ترانسان گرایی، دین و معنویت انجام شده است، جستجو در پایگاه‌های سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی (nlai.ir)، پایگاه اطلاعات علمی ایران (irandoc.ac.ir) و چند پایگاه نمایه‌سازی مقالات (ensani.ir)، (noormags.ir)، (sid.ir) در ایران نشان از آن دارد که پژوهش درباره ترانسان/فراانسان/پسانسان گرایی در ایران از سال ۱۳۹۷ آغاز شده و البته تا کنون هیچ پایان‌نامه، کتاب و مقاله‌ای که به بررسی جامع مناسبات ترانسان گرایی و دین پردازد در این چند پایگاه مشاهده نگردید. محسنی (۱۳۹۷) در مقاله «ترانسان گرایی: تهدیدها و فرصت‌های فناوری‌های نوین برای بشر» تنها در یک بند به انتقادهای مذهبیون اشاره می‌کند: «ترانسان گرایی ابزار تکبر و سرکشی بشر است که می‌خواهد بشر را به درجه خدایی برساند.» یا در مقاله «بدن به مثابه رسانه نوین یا فراانسان گرایی در عصر هوش مصنوعی» (۱۴۰۱) تنها در یک بند به تقابل دیدگاه ترانسان گرایان و دیدگاه دینی اشاره

شده است: «آخرت‌شناسی کتاب‌های مقدس به رویدادی اشاره دارد که توسط عمل متعالی الهی به وجود می‌آید، در حالی که پایان دورانی که توسط ترانسان‌گرایی پیش بینی شده است، نتیجه فناوری‌ای خواهد بود که به طور جبرگرایانه توسط انسان‌ها ایجاد شده است.»

از این جهت می‌توان گفت مقاله حاضر اولین مقاله‌ای است که می‌کوشد به زبان فارسی به مناسبات ترانسان‌گرایی و دین پردازد و تصویری از آینده دین و معنویت را در چشم‌انداز ترانسان‌گرایی پیش‌روی مخاطبان قرار دهد. این تحقیق آینده‌پژوهانه می‌تواند با ترسیم آینده ممکن و احتمالی که از تحلیل روند کنونی مناسبات ترانسان‌گرایی و دین به دست آمده است، زمینه‌ای را برای پژوهش‌های آتی اندیشمندان مسلمان ایرانی در این موضوع بسیار مهم و جذاب در عرصه بین‌المللی فراهم آورد. امید است اندیشمندان مسلمان ایرانی بتوانند با طراحی سناریوهای رقیب و تأثیر بر روند کنونی مناسبات ترانسان‌گرایی و دین در عرصه بین‌المللی، آینده مطلوبی را در این زمینه رقم زنند.

پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که ترانسان‌گرایی چگونه دین و معنویت را در گفتمان خود بازتعریف می‌کند و این بازتعریف چه تأثیری بر آینده ادیان سستی خواهد داشت؟

برای پاسخ به این پرسش ابتدا به بررسی عوامل علمی و اجتماعی که در تغییر رویکر ترانسان‌گرایان نسبت به دین و معنویت مؤثر بوده‌اند می‌پردازیم. با توجه به آن‌که خاستگاه رسمی ترانسان‌گرایی، آمریکا است، به طور طبیعی اولین سنت دینی که به اندیشه‌های این جنبش توجه نمود، مسیحیت بود. بنابراین در ادامه دو رویکرد مخالفان و موافقان مسیحی ایده‌های ترانسان‌گرای را بررسی می‌نمایم. سپس به نقد و ارزیابی دیدگاه حامیان دینی ترانسان‌گرایی خواهیم پرداخت. در نهایت با توجه به روندهای فعلی و بر مبنای تحلیلی پیش‌نگرانه تصویری از وضعیت دین در آینده ترانسان‌گرایانه خواهیم نمود. با توجه به محدودیت‌های مقاله، دیدگاه کلامی، اخلاقی و فقهی اسلامی و شیعی در مقاله دیگری ارائه خواهد شد.

۲. ترانسان و دین

ترانسان‌گرایان، آرمان‌شهری فناورانه را برای آینده ترسیم و ایده‌های فناورانه خود را در حوزه‌های متنوع و متعدد پیگیری می‌کنند. به نحو منطقی انتظار می‌رود دین نیز به عنوان یکی از ابعاد مهم زندگی بشر در این نگاه گسترده لحاظ گردد. اما در تکاپوی تکنوساینسی ترانسان‌گرایان برای قوام بخشیدن به ایده‌های ترانسان‌گرای، در دو دهه پایانی قرن بیستم و سال‌های اولیه تأسیس انجمن جهانی ترانسان‌گرایی، دین عنصری غایب محسوب می‌گردد.

یکی از مهم ترین عوامل اتخاذ چنین رویکردی، خداناباوری و سکولار بودن اکثر اعضای انجمن ترانسسان گرایبی بود. (Hughes, 2010) جیمز هیوز در تحقیقی پیرامون تفکرات دینی جنبش ترانسسان گرایان (۲۰۰۵) اعلام کرد حدود ۷۸ درصد از ترانسسان گرایان خداناباور یا لادری هستند و تنها حدود ۲۲ درصد به نگرش مذهبی یا وجود معنویت در جهان قائل اند (مختاری به نقل از هیوز، ۱۳۹۸). ماکس مور تأکید دارد که بیشتر ترانسسان گرایان خداناباور یا لادری هستند. (Teichrib, 2010) اما با گذر زمان تغییری نسبی در رویکرد دست کم تعدادی از ترانسسان گرایان نسبت به دین و معنویت و لزوم توجه به این امور در ترسیم آینده جنبش ترانسسان گرایبی پدید آمد. در واقع آن ها بدین نتیجه رسیدند که برای پیشبرد ایده های خود نمی توانند دین و جامعه دین باور را نادیده گیرند. البته تغییر رویکرد ترانسسان گرایان را نباید به معنای تغییر در بنیادهای فکری یا سیاست های کلان این جنبش تلقی نمود، بلکه این امر تنها بیانگر اتخاذ یک نگاه واقع بینانه نسبت به حقایق زندگی بشر است. عمده ترین عوامل این تغییر نگرش عبارتند از :

۱. نخستین منتقدان ایده های ترانسسانی در آمریکا به دو گروه منتقدان دینی و سکولار تقسیم می شدند. منتقدان سکولار و روشنفکران ضد فناوری بیشتر ابعاد انسانی و اخلاقی را مدنظر داشتند. فرانسیس فوکویاما، از چهره های شاخص این گروه در کتاب آینده پسا انسانی (۲۰۰۳) به نقد ایده های ترانسسانی پرداخت. از منظر این گروه از مخالفان، چون فناوری های ترانسسانی جوهر بنیادین انسانیت را از بین می برند و کرامت انسانی را خدشه دار می کنند تفکری خطرناک محسوب می شوند. منتقدان دینی بیشتر از منظر الهیاتی و با استناد به متون مقدس مسیحی به نقد این جنبش پرداخته اند. از مشهورترین چهره های این طیف تد پیترز است.

در این میان اندیشمندان ترانسسانی از بدو تأسیس رسمی انجمن جهانی ترانسسان بیشتر به مسائل، دغدغه ها و ابهامات اخلاقی که پیرامون ایده های ترانسسانی، به ویژه در حوزه اخلاق زیستی مطرح بوده اند، پرداخته و به ایراداتی که از سوی مخالفان دینی طرح می شد، بی توجه بودند. به مرور تعداد الهی دانان و منتقدان مسیحی که در نقد ایده های ترانسسانی به تدوین آثار پژوهشی و ایراد سخنانی پرداختند افزایش یافت. طرح نقدهای مخالفان مسیحی ایده های ترانسسانی در فضایی یک سو به و بدون پاسخ گویی و رفع ابهامات، به مرور زمان می توانست یک بدبینی و بی اعتباری اجتماعی را برای ترانسسان گرایان رقم بزند. در این میان برخی از صاحب نظران ترانسسانی وجود چنین خلأی را در ابعاد اجتماعی فرهنگی ایده های ترانسسانی دریافته و به ضرورت ایجاد بستری برای گفتگو و تعامل با پیروان ادیان پی بردند. جیمز هیوز،

از صاحب‌نظران شناخته‌شده ترانسان‌گرا، معتقد است با جامعه خدا‌باور باید وارد گفتگو شد: «پیگیری جامعه جهانی آینده که ارتقای ایمن انسان را به‌صورت جهانی در دسترس قرار می‌دهد، نیازمند یک ائتلاف گسترده و متنوع است که افراد سکولار و با ایمان را به صورت توأمان با ترانسان‌گرایی همراه سازد. (Tirosh-Samuelson, 2012) «ویلیام بینبریج که از دیگر چهره‌های سرشناس ترانسان‌گرایی است، چنین نگاهی دارد. وی که زندگی با ادیان سنتی را زندگی با توهم می‌خواند (Sorgner & Lorenz, 2014)، با استناد به تحقیقات علمی می‌گوید: «دین در نتیجه سیر اولیه تکامل انسان به مغز ما وارد شده است و بدون دگرگونی و تکامل عمده در طبیعت انسان نمی‌توان آن را رها کرد. (Winyard Sr, 2016: 81) «بینبریج معتقد است انسان در طول تاریخ، انگیزه‌های متعالی خود برای حرکت و پیشرفت را از دین گرفته و ترانسان نیز برای طی مسیر خود به چنین انگیزه‌هایی نیازمند است. (LaTorra, 2005)

۲. یافته‌های علمی درباره نقش دین و معنویت در سلامت به تدریج بر تغییر نگرش جامعه علمی به این حوزه تأثیر گذاشت. از دهه‌های پایانی قرن بیستم مطالعات علمی دین، معنویت و سلامت مورد توجه قرار گرفتند و به مرور مطالعات تجربی در این زمینه به‌نحو چشم‌گیری افزایش یافت. (Weaver & Pargament, 2006) تا جایی که در سال ۱۹۸۳ سازمان بهداشت جهانی در بیانیه خود در کنار ابعاد زیستی، روانی و اجتماعی مؤثر در سلامت، به بُعد معنویت هم اشاره و توصیه کرد که در فرایند درمان به این بعد از سلامت نیز توجه شود (Peng-Keller, Winiger & Rauch 2022) در چند دهه اول به دلیل سیطره نگاه ماتریالیستی، که چیزی فراتر از ماده و حواس را نمی‌پذیرفت تا بخواهد آن را مورد مطالعه قرار دهد، پژوهشگران بسیاری مطالعه و تحقیق در این زمینه را هدر رفت منابع مالی و انسانی تلقی می‌کردند. (Miller & Thoresen, 2003) به‌نظر می‌رسد نگاه اولیه ترانسان‌گرایان به این مقولات نیز متأثر از چنین فضایی بود. با افزایش حجم تحقیقات علمی که بیانگر تأثیر دین‌داری و اعمال معنوی بر سلامت بودند، این فضا به‌مرور شکسته شد. این مطالعات تأیید می‌کردند که دین و معنویت نقش مهمی در زندگی بسیاری از مردم ایفا می‌کند (Lee & Newberg, 2005)، و حتی مطالعات بسیاری از تأثیر دین و معنویت بر بهبود فرآیندهای فیزیولوژیکی حمایت می‌کردند. (Seeman, Dubin, & Seeman, 2003) پس از گذشت قریب به نیم‌قرن، این حوزه به‌سرعت در حال رشد است و از حاشیه به سمت جریان اصلی مراقبت‌های بهداشتی حرکت می‌کند و بسیاری از این تحقیقات نیاز به ادغام معنویت در درمان بیماری‌ها را ضروری می‌دانند. (Koenig, 2012) بی‌شک نتایج این دست تحقیقات و پژوهش‌ها در تعدیل نگرش ترانسان‌گرایان نسبت به امور دینی و معنوی مؤثر بوده است.

۳. تشکیل گروه های دینی که ایده های ترانس انسان را در تطابق با مسیحیت می دانستند و با اشراف بر مسائل دینی، در مقابل مسیحیان مخالف، از ایده های ترانس انسانی حمایت می کردند، بازوی قدرتمندی برای جنبش ترانس انسان گرایی محسوب می شد. چنانچه ترانس انسان گرایان این گروه های مذهبی را نادیده می گرفتند و به این دست حمایت ها بی توجهی می نمودند، یک پایگاه اجتماعی، تبلیغی و حمایتی برای ایده های خود را از دست می دادند. در نظر گرفتن آموزه های دینی در بحث های ترانس انسانی، به نوعی استقبال و پاسخ مثبت به حضور افراد و گروه هایی با بینش دینی بود که تفکراتشان درباره فناوری های پیشرفته آینده، با تفکرات ترانس انسان گرایان هم سویی داشت. مورمون یک فرقه مذهبی شناخته شده در آمریکا و وابسته به کلیسای عیسی مسیح قدیسان آخرالزمان است که در اوایل قرن ۱۹ توسط جوزف اسمیت (Joseph Smith) بنیان گذاشته شد. پیروان این فرقه استفاده از تکنوساینس را تلاشی جهت مشارکت در امر خداوند می دانند، و از آن حمایت می کنند (Trothen & Mercer, 2017). لینکلن کانن (Lincoln Cannon) از چهره های فعال و شناخته شده مورمون در سال ۲۰۰۶ به طور رسمی انجمن ترانس انسانی مورمون (MTA: Mormon Transhumanist Association) را بنیان گذاشت. از دیگر گروه های مسیحی فعال حامی ترانس انسان، انجمن مسیحی ترانس انسان (CTA: Christian Transhumanist Association) است، که در سال ۲۰۱۳ توسط گروه کوچکی از مسیحیان علاقه مند به ایده های ترانس انسانی در بستر وبلاگ ها و گروه های گفتگوی آنلاین ایجاد شد و به مرور توسعه یافت. این گروه معتقدند ما از سوی مسیح فراخوانده شده ایم که دگرگونی خلقت و بشریت را به وسیله فناوری رقم بزنیم. (Winyard Sr, 2016)

۳. ترانس انسان و مسیحیت

در مواجهه اندیشمندان مسیحی با ایده های ترانس انسانی به صورت طبیعی دو واکنش حمایت و مخالفت صورت گرفته است؛ گروهی از مسیحیان با استناد به عهدین، ایده های ترانس انسانی را اندیشه ای می دانند که انعکاس دهنده کفر و الحاد است. در مقابل مسیحیان موافق تأکید دارند که ایده های ترانس انسان اشتراکات زیادی با مسیحیت دارد. در واقع آنها از فناوری های پیشرفته ترانس انسانی به عنوان بخشی از برنامه خداوند حمایت می کنند. (Mercer & Trothen, 2021) در ادامه به معرفی این دو دیدگاه می پردازیم.

۱.۳ مسیحیت ضد ترانسان‌گرا

جریان ترانسان‌گرایی با جایگاهی که برای تکنوساینس قائل است و ایمانی که به کارکردهای تکنوساینس دارد، معتقد است بدون نیاز به خداوند یا هر نیروی فراتر از این جهان، می‌تواند تمام نیازهای خود را برآورده سازد و بشر را از قید محدودیت‌های جسمانی و طبیعی رها و به سعادت رساند. مسیحیان مخالف، دیدگاه ترانسان‌گرایی را نوعی اظهار بی‌نیازی نسبت به خداوند و اندیشه‌ای الحادی و کفرآمیز می‌دانند که سنخیتی با آموزه‌های مسیح ندارد. مخالفت این گروه از الهی‌دانان مسیحی با اندیشه‌های ترانسان‌گرایی، به معنای مخالفت با اصل فناوری نیست، بلکه متوجه رویکردهای ترانسان‌گرایان است. منتقد برجسته‌ای مانند تد پیترز امکانات مثبت ترانسان در تقویت توانمندی‌های انسان را تأیید و تحسین می‌کند، اما مواردی مانند شبیه‌سازی و اصلاح ژنتیک را رد می‌کند. ایشان نسبت به خود فناوری خوش‌بین است، اما نسبت به نیروهای سیاسی و اجتماعی که فناوری را پیش می‌برند، خوش‌بین نیست (Garner, 2005). مخالفان مسیحی ایده‌های ترانسان بیشتر از طیف مذهبیون سستی و محافظه‌کار مسیحی هستند. عمده‌ترین دلایل آنها در مخالفت با ترانسان‌گرایی را می‌توان ذیل سه مورد گنجانند:

۱. **بازی در نقش خدا :** (playing God) در نگرش دینی امور مهمی مانند مرگ به‌عنوان اوامر الهی نگریسته می‌شوند که اجتناب‌ناپذیر، خارج از اراده و قدرت انسان و تماماً وابسته به اراده خداست. ترانسان‌گرایان مدعی هستند در آینده نه چندان دور با بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته مسئله مرگ را همانند مسائل متداول زندگی بشر حل، و جاودانگی را به اموری این جهانی مبدل خواهند نمود. در واقع از منظر ترانسان «مرگ برای انسان باید تبدیل به یک انتخاب شود نه یک ضرورت». (Cole-Turner, 2011: 165) «همچنین در آینده ترانسانی ابرهوش جایگزین صفت دانای مطلق و قدرت مطلق خدا می‌گردد. (Mercer & Trothen, 2021) مسیحیت ضد ترانسان این نوع رویکردهای ترانسان‌گرایان را بازی در نقش خداوند می‌دانند که از نظر آنها ایده خطرناکی محسوب می‌گردد. از منظر مسیحیان ضد ترانسان ما مخلوق هستیم نه خالق. انسان انعکاس تصویر خداست و قدرت حقیقی از آن اوست. هر ادعایی برای تغییرات بنیادی به‌عنوان بازی در نقش خدا تلقی و رد می‌گردد. (Labacqz, 2011) این گروه بازی در نقش خدا را صرفاً یک استدلال الهیاتی نمی‌دانند، بلکه آن را رویکردی می‌دانند که بیانگر تسلط بر طبیعت و غرور شناختی و اخلاقی است، که بیش از هر چیزی عاملیت افراطی و مطلق انسان را به نمایش می‌گذارد. (Tennison, 2012)

تد پیترز و فرانسیس اس. کالینز (Francis S. Collins) در تبیین دیدگاه متکلمان مسیحی ضد ترانسان‌گرا، در ارتباط با بازی در نقش خدا تأکید دارند این مخالفت صرفاً به دلیل ایفای چنین نقشی نیست، بلکه اینکه انسان‌ها در تلاش فناورانه برای ایفای چنین نقشی، خداوند را به شیوه‌ای خودخواهانه و ناقص بازی کنند (مانند تبعیض ژنتیکی یا پرورش انتخابی و انتخاب ژن‌های خاص) نگران‌کننده است. (Ferrando, 2022: 8) ترانسان‌گرایان نه تنها چنین نسبتی از سوی مسیحیان ضد ترانسان‌گرا را رد یا انکار نمی‌کنند، بلکه در مواردی با تهور، تمایل خود به ایفای چنین نقشی را بیان نموده‌اند؛ چنانچه سایمون یانگ از چهره‌های مطرح ترانسان‌گرا به صراحت می‌گوید: «بگذارید ترسی از ایفای نقش خدا نداشته باشیم» (Ferrando, 2022: 8)

۲. نفی رستاخیز حضرت عیسی (ع): رستاخیز حضرت عیسی (ع) از مهم‌ترین اصول ایمانی مسیحیت است که بیانگر زنده شدن ایشان چند روز پس از مصلوب شدن است. مسیحیان رستاخیز نخست حضرت عیسی (ع) را ضمانتی بر احیاء و بازگشت تمام مردگان مسیحی در رجعت مجدد حضرت عیسی (ع) به این جهان می‌دانند. مسیحیت ضد ترانسان‌گرا ایده‌های این نحله را در تقابل با رستاخیز عیسی (ع) تلقی می‌کنند. از منظر این گروه میل درونی انسان به جاودانگی، ریشه در فطرت الهی انسان دارد و تغییر ماهیت انسان پاسخ‌گوی این میل فطری نیست، بلکه تنها در رستاخیز حضرت عیسی (ع) است که انسان جاودانه می‌گردد. در حالی که ترانسان‌گرایان به جسم انسان به عنوان یک عامل بازدارنده و محدودکننده می‌نگرند، که از طریق تکنوساینس بسیاری از این محدودیت‌ها را می‌توان اصلاح نمود، مسیحیت ضد ترانسان‌گرا بدن را فیض الهی می‌داند که از سوی خداوند به او عطا شده است. جفری پیشاب در واکنش به این دیدگاه ترانسان‌گرایان تصریح می‌کند که فیض الهی حتی در ضعف‌ها و محدودیت‌های جسمی انسان هم جاری است و فرارفتن از این محدودیت تنها در رستاخیز حضرت عیسی (ع) محقق خواهد شد. وی رستاخیز حضرت عیسی (ع) را مفهومی می‌داند که همواره برای طیف‌های مختلف اومانیزم امری گنج‌کننده و غیرقابل درک بوده است و در جهان‌بینی ترانسانسی نیز یک حماقت محسوب می‌شود (Bishop, 2018). تد پیترز ضمن تجلیل از تلاش‌های فناورانه برای بهبود زندگی بشر، این تلاش‌ها را یک بُعد از تصویر خدا (Imago Dei) در تمدن بشری می‌داند، که بیانگر خلاقیت و دگرگونی است. وی نیز اهداف غایی ترانسانسی که تغییرات بنیادی را در وجود انسان رقم می‌زند (و در واقع همان دگرگونی نهایی انسان است) امری می‌داند که تنها در فیض الهی رخ خواهد داد. (Peters, 2011)

۳. **مخدوش نمودن آموزه تجسد:** (Incarnation) آموزه تجسد، به صورت جسمانی و انسانی یافتن خداوند در حضرت عیسی (ع) و وحدت یافتن خداوند و او اشاره دارد. خداوند در حضرت عیسی (هم در بُعد جسمانی، و هم در بُعد روحانی) تجسد یافت تا کفار گناهان انسان باشد. از منظر مسیحیت ضد ترا انسان‌گرا با تغییراتی که ترا انسان‌گرایان در جسم و ماهیت انسان ایجاد می‌کنند، این آموزه مخدوش می‌شود. دیکسون از منتقدان مسیحی اندیشه‌های ترا انسانی استدلال می‌کند حتی اگر برای تطابق و سازگاری ترا انسان با مسیحیت آموزه تجسد را منحصر به روح انسان کنیم، با تغییرات افراطی که ترا انسان‌گرایان در بدن انسان ایجاد می‌کنند (مانند افزایش شدید طول عمر)، روح انسان و کارکردهای آن نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد و از کارکرد اولیه خود خارج می‌گردد و آموزه تجسد مخدوش می‌شود. فراتر از این، وی ابزارهایی که ترا انسان‌گرایان برای تغییر ماهیت انسان به کار می‌برند را به نحو بالقوه در تضاد با آموزه‌های اخلاقی مسیحیت می‌داند. (Dickson, 2018)

۲.۳ مسیحیت ترا انسان‌گرا

مسیحیت ترا انسان‌گرا اصرار دارد که ایده‌های ترا انسان‌گرایی در توافق با مسیحیت است و بسیاری از چالش‌های فناورانه نوین می‌تواند از منظر مسیحی حل و فصل شود. مهم‌ترین دلایل مسیحیت ترا انسان‌گرا را در همراهی با این جنبش می‌توان ذیل این عناوین گنجانند:

۱. **دغدغه فرجام‌شناختی:** مسیحیت همانند دیگر ادیان توحیدی، دغدغه پایان جهان را دارد. مهم‌ترین این دغدغه‌ها عبارتند از: آخرالزمان که محل نزاع نهایی خیر و شر و پیروزی مطلق خیر است، تجلی وحدت دوباره خدا و انسان در بازگشت مجدد مسیح (ع)، رستاخیز مردگان در پرتو رستاخیز عیسی (ع) و... به همین دلیل بحران‌های فرجام‌شناسی به عنوان بخش مهمی از آینده‌نگری دینی در مسیحیت مطرح است. یکی از مسائلی که طرفداران مسیحی ترا انسان‌گرایی بر آن به عنوان دغدغه مشترک ترا انسان‌گرایی با اعتقادات مسیحی اصرار دارند، دغدغه فرجام‌شناختی است؛ چرا که این گروه معتقدند این فرجام‌شناسی انسانی از نظر ترا انسان‌گرایان عنصر غالب در عصری خواهد بود که بشریت در عرصه اجتماعی _ فناورانه به کمال رسیده است. (Turner, 2011)

نیک بستروم و ویلیام بینبریج ترا انسان را جایگزینی سکولار برای دین معرفی می‌کنند، که می‌تواند دغدغه‌های فرجام‌شناختی و آخرت‌شناسانه ادیان را برآورده سازد (Sorgner & Lorenz, 2014). کورزوویل فناوری‌های نوین را تحقق آنچه می‌داند که دین وعده داده است (Delio, 2014).

(2012) مورمون‌ها نیز به عنوان یک گروه حامی ترانسان‌گرایان با تأیید چنین دیدگاه‌هایی معتقدند. تکنوساینس این فرصت را برای ما فراهم کرده است که آرمان‌های دینی را به معنای واقعی کلمه قابل تحقق بدانیم. (Hopkins, 2005) مسیحیان ترانسان‌گرا با تأیید چنین دیدگاه‌هایی، فناوری‌های پیشرفته را فرصتی جهت مشارکت در امر الهی و تحقق آن تلقی می‌کنند. آنها ایده‌های جنبش ترانسانسی را واکنشی فعال نسبت به دغدغه‌های فرجام‌شناسانه مسیحیت می‌دانند، که حل این دغدغه‌ها را نه به عنوان افسوس، آرزو، امر تخیلی و خارج از دسترس بشر، یا انتظار برای آینده نامعلوم و مبهم می‌نگرند، بلکه با تکیه بر تکنوساینس، آنها را به مسئله‌ای عملیاتی و قابل حل تبدیل می‌کنند.

۲. تلاش برای جاودانگی انسان: کریستو فرلاش (Christopher Lasch) پیری و مرگ را از مهم‌ترین عوامل اضطراب انسان می‌داند که مانع جدی لذت‌های عمیق و پایدار است (Trothen & Mercer, 2017: 292). «مرگ اساس آگاهی ما از قوانین هنجاری و وجودی مربوط به انسان و زندگی اوست و بدون وجود مرگ، همه این مفاهیم می‌توانند دچار تغییر اساسی شوند (Kyslan, 2019: 79)» به دلایلی از این دست، تلاش برای جاودانگی از طریق فناوری‌های پیشرفته، امری مطلوب و درخور توجه است که از سوی مسیحیت ترانسان‌گرا تأیید و حمایت می‌شود. ایده ترانسان‌گرایان برای جاودانگی در دو ساحت سایبورگی و سایبرنتیک پیگیری می‌شود. در ساحت سایبورگی در صددند با تکیه بر مطالعات ضدپیری و بهره‌مندی از فناوری‌های نوین، عوامل پیری و فرسودگی جسم انسان را کنترل کنند، و با بهبود کیفیت زندگی انسان عمر طولانی را برایش به ارمغان آورند. چنانچه به هر دلیل اهداف آنها در ساحت سایبورگ محقق نشود، هدف بعدی ترانسان‌گرایان حفظ ذهن انسان در قالب داده‌های پارانه‌ای و جاودانه نمودن انسان در بُعد سایبری است؛ بارگذاری ذهن در بستر مجازی و ادامه حیات در این فضا که جاودانگی سایبرنتیک انسان می‌باشد.

مورمون‌ها حمایت ویژه‌ای از این دست ایده‌های ترانسان‌گرایان دارند. این گروه معتقدند همان‌گونه که حضرت عیسی (ع) به شاگردان خود برای زنده کردن مردگان دستور داد، امروز به ما این اجازه را می‌دهد که از طریق فناوری به اعاده امر عیسی مسیح (ع) و احیای مردگان پردازیم. (Trothen & Mercer, 2017) بر همین اساس مورمون‌ها به شدت از ایده سرمازیستی (Cryonics) حمایت می‌کنند. حمایت از این دست ایده‌ها تا جایی پیش می‌رود که آنها ادعا می‌کنند خدا همیشه خدا نبوده، بلکه خدا شده است! و انسان‌ها هم باید تلاش کنند که خدا شوند. (Mercer & Trothen, 2021)

۳. **مطابقت مبنایی:** برخی از طرفداران مسیحی ترانسان‌گرایی (برای نمونه کول ترنر، استاد الهیات و اخلاق دانشگاه پیتسبورگ (Pittsburgh) با از حمایت‌های معمول فراتر نهاده و اصرار بر همخوانی مبنایی ترانسان‌گرایی و مسیحیت دارند. آن‌ها معتقدند حتی اگر این تطابق از سوی مخالفان به خوبی درک نشود، مسیری که ترانسان‌گرایی طی می‌کند، همچنین آینده فناورانه، این تطابق را آشکار خواهد ساخت. ترنر جهت اثبات ادعای خود سه دورنمای کلی را در نظر می‌گیرد، که معتقد است هم از منظر تاریخی - الهیاتی مسیحیت و جاهت دارد، هم با اندیشه فناورانه ترانسان‌گرایان متناظر است:

۱- ارتقاء فردی: در مسیحیت همواره بشارت‌های خوب و امیدبخشی برای رستگاری از طریق تغییرات بنیادین شخصی وجود داشته است. انسان‌ها قبل از این تغییر و دگرگونی خودخواه، پر از غرور و بی‌رحمندی و به واسطه مواجهه شفاءبخش با فیض مسیح (ع) خواهان این تغییر می‌شوند. از نظر ترنر این رویکرد مسیحیت برای ارتقاء فردی، در تناظر با ایده ترانسان‌گرایان است که در پی ارتقاء اخلاقی - معنوی انسان از طریق فناوری هستند.

۲- نامیرایی فردی: از میان تمام راه‌هایی که مسیحیت برای تحول انسان فراهم می‌کند، بشارت به زندگی ابدی شناخته‌شده‌ترین آن‌هاست، زندگی ابدی شدیداً با زندگی کنونی متفاوت است. فقط کسانی که از این زندگی فانی دست می‌کشند، قادرند به زندگی ابدی دست پیدا کنند. ترنر معتقد است دلیلی برای نگرانی از جهت حفظ هویت فردی وجود ندارد؛ چرا که در این فرآیند هویت فردی محفوظ است. دگرگونی پس از مرگ نه جذب شدن در خداست، نه لزوماً باقی ماندن با همین ویژگی‌هایی است که اکنون داریم؛ یک تغییر و تحول کاملاً مخاطره‌آمیز است، که هویت فردی در تمامی آن تغییر و تحولات دست نخورده باقی می‌ماند. این اعتقاد با اندیشه ترانسان‌گرایی در باب هویت کاملاً مطابقت دارد.

۳- دگرگونی عالم هستی: برای ترانسان‌گرایی مسیحی هدف نهایی ارتقاء یا بقای خود نیست، بلکه مهم‌تر از اهداف شخصی اهداف هستی‌شناسانه و کیهانی هست که به آن باور دارد. از منظر مسیحیت، خداوند اراده نموده تا خلقت دگرگون شود. هرچند در این برنامه تحولی و وحدت آفرینانه هستی، انسان‌ها هدف و غایت نیستند، اما مهم‌اند. خداوند عمل وحدت‌آفرین و آزادانه خود در جهان را توسط انسان و فناوری انجام می‌دهد. این عمل آزادانه انسان در جهان، که فناوری‌های ترانسان نیز مظهری از آن هستند، تا جایی ادامه خواهد یافت که انسان و تمام هستی به وحدت نهایی با خداوند برسند. (Turner, 2017: 32-42)

۴. ارزیابی و نقد نگرش حامیان دینی ایده‌های ترانسسانی

در این بخش با لحاظ سه دلیل اصلی حامیان مسیحی ایده‌های ترانسسان‌گرایی که در بخش پیشین بیان شد، به بررسی این موضوع می‌پردازیم که این اندیشه‌ها تا چه حد در برگیرنده مؤلفه‌های مهم ادیان ابراهیمی است:

۱. مهم‌ترین ادله حامیان مسیحی ترانسسان‌گرایی این بود که ترانسسان‌گرایی مانند ادیان ابراهیمی دغدغه فرجام‌شناختی دارد. اصل این ادعا صحیح است و مناقشه‌ای در آن نیست. اما صرف داشتن مسئله و دغدغه مشترک، اثبات‌کننده نزدیکی دو تفکر نیست. اینکه مسئله با لحاظ چه اهداف و غایاتی طرح می‌شود و براساس چه رویکرد و مبانی پاسخ داده می‌شود از اهمیت بنیادتری برخوردار است.

ترانسسان‌گرایان دغدغه‌های فرجام‌شناختی را به‌عنوان مسائل مشترک انسان‌ها در طول تاریخ می‌پذیرند، اما پاسخ ادیان را پاسخی توهمی می‌دانند. از منظر ترانسسان‌گرایان پاسخ حقیقی به این مسائل، باید عینی و ملموس باشد، و در همین عالم با اتکاء بر توانمندی‌های انسان و تکنوساینس تحقق یابد. در واقع فناوری‌های پیشرفته آینده، پاسخ این مسائل را خلق خواهند کرد. این جنبش به اذعان صاحب‌نظران و اندیشمندان ترانسسان‌گرا، دارای مبانی خداناباورانه و مفروضات الحادی و سکولار است. (Trothen & Mercer, 2017) مداخله وحی الهی را رد می‌کند. (Ferrando, 2022) ایمان دینی را امری توهمی می‌داند که باورمندان با توسل به آن رنج زندگی خود را جبران می‌کنند، و دنیای ترانسسانی را دنیایی می‌داند که انسان با رسیدن به آن، دیگر نیازی به زندگی با توهم ندارد. (Sorgner & Lorenz, 2014)

ترانسسان‌گرایان در الهیات رویکرد تکاملی-فناورانه دارند. این الهیات انتزاعی پیشینی نیست، بلکه پسینی و مبتنی بر الگوریتم و داده است و همگام با فناوری پیش می‌رود و در گذر زمان از طریق تکنوساینس تکمیل می‌گردد. به اذعان خود آنها خدای این الهیات نه خدای ادیان ابراهیمی، بلکه خدایی است که در انتهای فناوری‌های پیشرفته خلق می‌گردد. چنانچه ری کورزویل زمانی که بیل گیتس در مصاحبه‌ای از او می‌پرسد «آیا خدا وجود دارد؟» می‌گوید: «هنوز نه! اما در آینده وجود خواهد داشت، در واقع خدا در حال ساخته شدن است (Winyard Sr, 2016) کورزویل معتقد است هوش مصنوعی عمومی گسترش می‌یابد و در آینده چیزی شبیه به یک خدای پانتیستی (همه خدایی) خلق خواهد کرد. (LaTorra, 2005)

این در حالی است که دغدغه‌های فرجام‌شناختی ادیان ابراهیمی در بستر الهیات توحیدی مطرح می‌شوند. اعتقاد به خداوند به‌عنوان خالق هستی، وحی و معاد، مبانی مشترک این الهیات

است. در این الهیات مسیر آغاز تا سرانجام هستی ترسیم شده‌است، و تمام مسائل فرجام‌شناختی در این چارچوب و براساس این مبانی تبیین می‌شود. از این رو در این ادیان دغدغه‌های فرجام‌شناختی، مسائل مبهم و حل نشده‌ای نیستند، بلکه شاکله کلی و غایت آنها کاملاً مشخص و روشن است.

۲. در میل به جاودانگی ترانسان‌گرایان ضمن رد تمایز روح و بدن، انسان را موجود یکپارچه مادی می‌دانند و میل به جاودانگی را تمایلی می‌دانند که در ساختار ذهنی و روانی انسان وجود دارد. در این میان مرگ پدیده‌ای است که با آن زندگی انسان پایان می‌پذیرد و مانع ارضاء این میل می‌گردد. مبنای ترانسان‌گرایان برای پاسخ به این میل یک مبنای ماده‌انگارانه است. از منظر ترانسان‌گرایان میل به جاودانگی امری است که تنها با پیشرفت فناوری و تسلط بر ابعاد جسمی و ذهنی انسان می‌توان آن را در دو ساحت سایبورگی یا سایبرنتیکی رقم زد. به بیان دیگر مسئله ترانسان‌گرایان فناپذیری انسان است. تکنوساینس زمانی به قله خواهد رسید که شرایط جسمی و ذهنی انسان را بهینه و او را در وضعیت سایبورگی یا سایبرنتیک جاودانه کند و این‌گونه فناپذیری را تحقق بخشد. دستیابی به جاودانگی در ساحت فناوری‌های پیشرفته آینده نهایت تکامل انسان خواهد بود.

اما از منظر دینی میل به جاودانگی ریشه در فطرت و روح انسان دارد. این جاودانگی در سیر و حرکت طبیعی انسان از مبدأ به معاد محقق می‌شود. مرگ تنها بخشی از این سیر است که جنبه انتقالی دارد نه اتمامی. با مرگ روح از جسم جدا می‌شود و در عالم برزخ به حیات خود ادامه می‌دهد و با برپایی قیامت روح و جسم به هم ملحق می‌شوند. از مهم‌ترین تبعات ایده جاودانگی انسان در نشئه دنیا یا دستیابی به عمر طولانی، مسئله معناداری زندگی است.

عالم هستی و به تبع آن زندگی انسان آمیزه‌ای از دوگانه‌های معنابخش اعم از: خیر-شر، رنج-آسایش، بیماری-عافیت، غم-شادی، مرگ-زندگی و... می‌باشد. بشر همواره به این فرآیند به عنوان یک امر طبیعی و در نتیجه مطلوب نگریسته. وقتی یکی از این دوگانه‌ها حذف گردد، معناداری زندگی به یک ناترازی مفهومی و مصداقی مبتلا می‌گردد. همین ناترازی می‌تواند صورتی از بی‌معنایی زندگی را پدید آورد که آغازگر چالش‌ها و بحران‌های غامض‌تری باشد (موحد ابطیحی، قربانی سی سخت ۱۴۰۳)

کول ترنر استدلال می‌کند که مرگ یک پایان ضروری و مطلوب است و به زندگی معنا می‌بخشد. حذف مرگ یا تمدید زندگی به‌طور نامحدود نیازمند تجدید نظر اساسی در ادیان

(اعم از ابراهیمی و کارمایی) است و قطعاً تغییرات عمیقی را در نظام‌های اعتقادی ایجاد می‌کند. (Mercer & Trothen, 2021)

۳. تطابق مبنایی ایده‌های ترانسانسی با مسیحیت یکی دیگر از وجوه اشتراکی است که ترانسان‌گرایان مسیحی مدعی آن هستند. ادعایی که با در نظر گرفتن تفاوت‌های مبنایی میان ادیان ابراهیمی و ایده‌های ترانسان‌گرایان که پیش از این بیان شد، بسیار دور از ذهن می‌باشد. مسئله مهمی که به‌عنوان پس‌زمینه فکری این دست‌مدعیات باید در نظر داشت این است که اندیشمندان مسیحی که تحت‌عنوان مسیحیت به‌دفاع از ترانسان‌گرایی می‌پردازند بیش‌تر، از اومانیسیت‌های مسیحی می‌باشند. برای این گروه حمایت از ایده‌های علمی بر عقاید مسیحی اولویت دارد. چنانکه لینکلن کانن ترانسان‌گرایی را یکی از الزامات مورمونسم می‌داند و معتقد است بدون مورمونسم می‌توان یک ترانسان‌گرا بود، اما بدون ترانسان‌گرا بودن نمی‌توانیم یک مورمونسم باشیم. (Trothen & Mercer, 2017) همچنین ساندرا ا. ی. هام (Sandra A. Ham) در مقاله‌ای با اظهار تعجب از تلاش کول ترنر برای یکسان دانستن دگرگونی معنوی و ارتقای بیولوژیکی، معتقد است ترنر تمایل دارد الهیات را برای سازگاری با ترانسان‌گرایی تغییر دهد. (Ham, 2016)

اومانیسیت‌های دینی سعی می‌کنند ارتباط نیکویی را میان دین و ترانسان‌گرایی به‌نمایش بگذارند، این در حالی است که اومانیسیم دینی را نمی‌توان یک نگرش توحیدی دانست که الوهیت جاری در ادیان ابراهیمی را گسترش و تعمیق می‌بخشد. در اروپای قبل از رنسانس به‌دلیل سیطره کلیسا بر فضای اجتماعی و سخت‌گیری‌های خارج از عقلانیت این نهاد، و تحریفاتی که در مسیحیت صورت گرفته بود و تناقضات ذاتی را برای آن رقم زد (بویژه بحث تثلیث یا خدا، پسر و روح‌القدس)، جنبه اقناع‌کنندگی مسیحیت در میان دانشمندان علوم تجربی تقلیل یافت. در ادامه این روند، احیای اومانیسیم، وقوع رنسانس، ورود به عصر روشنگری، اعتلای اومانیسیم علمی و پیشرفت‌های علمی فزاینده، این امر را تشدید نمود. در این میان گروهی از اندیشمندان که از یک‌سو دلبسته مسیحیت و از سوی دیگر مجذوب پیشرفت‌های علمی بودند، برای صلح و آشتی میان مسیحیت و اومانیسیم (و به‌زعم خود حفظ مسیحیت) اومانیسیم دینی را بنا نهادند. اومانیسیم دینی در طول چندین قرن آن‌چنان دچار تحول شد، که امروزه آن‌چه با عنوان اومانیسیم مسیحی مطرح است، بیش‌تر وجهه اومانیسیم علمی دارد تا وجهه‌ای دینی، در معنای اصیل آن. به‌نظر می‌رسد همراهی اومانیسیم‌های مسیحی با ترانسان‌گرایی و استقبال ترانسان‌گرایان از این امر به‌نوعی تأمین‌کننده منافع طرفین است.

اومانیزم‌های مسیحی برای کسب مقبولیت در طیف علمی جامعه و ترانسان‌گرایان نیز برای کاستن از فشار افکار عمومی و دین‌باوران نسبت به پاره‌ای از فعالیت‌های خود، نیازمند چنین حمایت‌هایی هستند.

بیان این نکات به معنای آن نیست که هیچ راهی برای ایجاد تعامل میان دین و ترانسان‌گرایی وجود ندارد؛ بلکه توجه به این امر است که میان ترانسان‌گرایی و ادیان ابراهیمی از جهت مبانی، نظام باورها، گفتمان، نگرش‌های فرهنگی و اجتماعی تفاوت‌های اساسی وجود دارد، و ادغام آنها به آن سادگی که حامیان مسیحی ترانسان‌گرایی می‌گویند نیست. تناسب مبانی، هدف و روش مسلم‌ترین اصل در پیاده‌سازی صحیح یک ایده است. ایده دینی نیاز به مبانی دینی دارد، و اینکه خروجی و نتیجه آن یک امر دینی باشد. از این رو تبیین چالش‌های میان دین و فناوری‌های نوین به ما در درک بهتر ماهیت پیچیده ارتباط میان آنها کمک می‌کند. با وجود تضادها و دشواری‌ها، ایجاد بسترهای تعاملی برای گفتگو و هم‌افزایی میان ترانسان‌گرایی و ادیان ابراهیمی امری دور از ذهن و غیرممکن نیست، بلکه بسیار مهم و ضروری است؛ زیرا شناسایی فرصت‌های ناشی از این تعاملات و ارائه راه‌حلی برای تقویت تعامل مثبت میان فناوری، دین و معنویت می‌تواند به توسعه دیدگاه‌های جدید در فلسفه، الهیات و علوم انسانی کمک کند.

۵. آینده دین در جهان ترانسانسی

در پاسخ به این سؤال که «دین در جهان ترانسانسی چه وضعیتی خواهد داشت؟» نمی‌توان جواب مسجل و قطعی داد؛ چرا که رویکرد این جنبش آینده‌گرایانه است و با توجه به فناوری پیشرفته کنونی و تسریع در پیشرفت آنها، چشم‌اندازی از ایده‌آل‌های ترانسانسی را در آینده‌ای چه بسا نه چندان دور، ترسیم می‌کند. محققین و پژوهشگران این حوزه نیز با توجه به مبانی فکری رویکردهای ترانسان‌گرایی، و با لحاظ روندهای فعلی می‌کوشند با تحلیلی پیش‌نگرانه تصویری از وضعیت دین در جهان ترانسانسی ارائه نمایند. بدین نحو ما نیز در این بخش تلاش نموده‌ایم با لحاظ موارد مذکور تصویری از وضعیت دین در آینده ترانسانسی ارائه نماییم.

ترانسان‌گرایان ایده رادیکالی از پیشرفت دارند و متمایل‌اند همه امور را در سه سطح طبیعت، انسان و کیهان به نسخه فناورانه آن ارتقاء دهند. این نگاه به حوزه‌هایی مانند اخلاق نیز تسری می‌یابد. نسخه ترانسان‌گرایان برای آینده اخلاق، ارتقاء زیست‌شناختی اخلاق است، که بر مبنای آن تمایلات اخلاقی ما از ویژگی‌های ژنتیکی و هورمونی نشئت می‌گیرند، و از منظر

فناوری‌های پزشکی-زیستی قابل شناخت و تغییرند. بی‌شک دین و معنویت نیز از تیررس چنین نگاهی مصون نخواهند بود. بنابراین روشن‌ترین تصویر از وضعیت دین در آینده ترانسانسی بازتعریف دین در چارچوب فناورانه است.

ترانسان‌گرایان در مواضع مختلف ترانسان‌گرایی را ایده‌ای معرفی می‌کنند که شبیه یک دین است و برای کسانی که آن را می‌پذیرند همانند یک دین عمل خواهد کرد. (Cannon, 2015) آنها ترانسان‌گرایی را دینی می‌دانند که می‌تواند با هر دینی ترکیب شود (Sorgner & Lorenz, 2014). نیک بستم هرچند ترانسان را یک دین نمی‌داند، اما تصریح می‌کند «ترانسان‌گرایی در آینده جایگزین دین می‌شود» (: ۸۶۸۲۰۲۲, Demir). جمیز هیوز در برخی اظهارنظرهای خود از جامعه ترانسان‌گرایان می‌خواهد که ترانسان را به‌عنوان یک مذهب در نظر بگیرند و زبان و آیین‌های نمادین آن را توسعه دهند. (Tirosh-Samuelson, 2012) گری‌گوری جردن نیز ترانسان را به‌عنوان یک دین برای آینده بشر پیشنهاد می‌دهد، دینی که با تکیه بر تکنوساینس، در حال پیشرفت مستمر خواهد بود. (Jordan, 2006) پاسخ به این سوال که «آیا ترانسان‌گرایی می‌تواند به یک دین تبدیل شود؟» به پژوهش مستقلی نیاز دارد. اما می‌توان گفت مواضع کسانی که به این پرسش پاسخ مثبت می‌دهند، از یک‌سو برآمده از نگرش افراطی آنها به پیشرفت فناوری است و از سوی دیگر ناشی از تحویل‌گرایی فناورانه‌ای است که بدان مبتلا هستند و به تبع آن خواسته یا ناخواسته تمام امور را به امر فناورانه تحویل می‌برند.

۱.۵ ایده تکنومعنویت

از میان ادیان و معنویت‌های موجود، معنویت‌جدید به مبانی فکری و رویکرد ترانسان‌گرایان نزدیک‌تر است. در واقع معنویت‌جدید به دلیل مؤلفه‌های سیال (در قیاس با مؤلفه‌های ثابت دین)، رهایی از تقیدات ادیان ابراهیمی، انعطاف‌پذیری بالا، گشودگی در مواجهه با فرهنگ‌های دیگر، بیشترین قابلیت را جهت هماهنگی و تأمین اهداف ترانسان‌گرایی دارد. با توجه به این ادعا که ترانسان‌گرایی می‌تواند با هر دینی ترکیب شود (Sorgner & Lorenz, 2014)، همچنین با نگاهی پیش‌نگرانه و خوش‌بینانه می‌توان گفت انسان‌گرایان در آینده ترانسانسی در کنار معنویت‌جدید، معنویت هر دین را به‌عنوان هسته آن دین لحاظ می‌کنند و در قالب ایده ارتقائی خود اجرا خواهند نمود. در این راستا ایده تکنومعنویت را می‌توان نمونه‌ای از رویکردهای جایگزین ادیان سنتی در جهان ترانسانسی قلمداد نمود.

با توجه به مختصات تکنیکی و فناورانه ایده‌های ترانسانسانی، واژه تکنومعنویت (Techno spirituality) بازنمای خوبی از معنویت مدنظر ترانسان‌گرایان است و استفاده از آن برای توصیف معنویت ترانسانسانی صحیح می‌باشد. ترانسان‌گرایان متمایل‌اند معنویت را در حوزه علوم شناختی، و به‌طور ویژه گرایش‌های مختلف علوم اعصاب پیگیری کنند. این ایده که تجربیات معنوی و باورهای مذهبی ممکن است مبنای عصبی داشته باشند، نخستین بار توسط ویلیام جیمز در کتاب انواع تجربه دینی مطرح شد. (Doyle, 2018) اکنون همبستگی میان پدیده‌های عصبی با تجربیات دینی و معنوی در گرایش‌های مختلفی از علوم اعصاب مطالعه می‌شود. ترانسان‌گرایان امیدوارند با پیشرفت در این علوم، ضمن شبیه‌سازی فرآیندهای عصبی انسان، بتوانند با تحریک، تقویت یا تضعیف نقاطی از مغز، تجربیات معنوی متناسب با وضعیت فناورانه ترانسانسانی را رقم بزنند.

لازمه تحقق ایده تکنومعنویت بهبود و ارتقاء ماهیت انسان است. عدم بیماری، سلامت جسمانی و تعادل قوای بدنی نقش پایه‌ای مؤثری در کیفیت رشد و پیشرفت معنوی انسان دارند. یکی از اهداف مهم ترانسان‌گرایان این است که درآینده نزدیک با پیشرفت فناوری‌های ژنتیکی و زیست پزشکی به‌صورت اساسی ژن‌های انسان ویرایش و اصلاح شود، تا ضعف‌ها و نقایص فیزیولوژی انسان از بین برود. با پیشرفت حاصل در حیطه مطالعات ضدپیری، عوامل پیری را متوقف کنند یا تا جای ممکن آنها را به تعویق بیندازند.

از دیگر شاخصه‌های مهم در معنویت پرهیز از خلق‌وخوهای منفی (در بعد فردی و اجتماعی) است؛ چرا که کنترل اخلاقیات منفی نقش مهمی در خودکنترلی، خودتنظیمی و در نهایت خودساماندهی معنوی فرد ایفا می‌کند. در ایده تکنومعنویت، ارتقاء زیست‌شناختی اخلاق می‌تواند تأمین‌کننده این شاخصه باشد. از منظر ترانسانسانی ارتقاء زیست‌شناختی اخلاق، بدون تحمل رنج تمرکز بر اصلاح اخلاقی، می‌تواند وضعیت پایدار و با ثبات اخلاقی، که عاری از نوسانات خلقی و اخلاقی است را برای فرد ایجاد کند. از نظر هیوز تقویت اتصالات و تضعیف برخی نقاط مغز در ترکیب با مزایای ارتقاء زیست‌شناختی اخلاق می‌تواند تجربه معنوی عمیقی را برای فرد رقم بزند. (Trothen & Mercer, 2017) همچنین تقویت فوق‌العاده بینایی و تجهیز آن به طیف‌های الکترومغناطیسی مانند مادون قرمز و ماوراء بنفش با بهره‌گیری از واقعیت افزوده، در بُعد بصری، می‌تواند تجربه بی‌نظیری از حس پیوستگی کیهانی را برای فرد ایجاد کند (Trothen & Mercer, 2017).

به دلیل آنکه ترانسان‌گرایان معنویت را صرفاً حاصل عملکرد ذهن می‌دانند، معتقدند با مشخص نمودن دقیق بخش‌ها و اجزایی از ذهن که با این بُعد مرتبط هستند، در وضعیت

سایبرنتیک نیز می‌توان تکنومعنویت متناسب با آن را داشت. در این حالت می‌توان چیزی مثل وضعیت روح در عالم برزخ که در ادیان الهی آمده است را تصور کرد. همانگونه که روح در عالم برزخ دو عنصر هویت و خودآگاهی را دارد و در پرتو این دو، عالم برزخ را درک می‌کند و به حیات خویش ادامه می‌دهد، ظاهراً در تکنوسایبرنتیک ذهن نیز با حفظ این موارد در فضای سایبری به حیات خود ادامه می‌دهد. ترانسان‌گرایان سایبرنتیک را «بهشتی می‌دانند که در آن بر محدودیت‌های جسمی خود غلبه می‌کنیم و برای همیشه جاودانه می‌گردیم» (Delio, 2012: 158).

هدف‌مندی و معناداری از مهم‌ترین ابعاد زندگی بشر هستند، که در طول تاریخ غالباً آن را از ادیان دریافت نموده است. ترانسان‌گرایان معتقدند در وضعیت سایبرنتیک، شبیه‌سازی دیجیتال می‌تواند معناداری و هدف‌مندی زندگی را تأمین کند. (Sandberg, 2015) علاوه بر این، با توجه به رویکرد علم‌گرایانه ترانسان‌گرایان و از جمله پذیرش نظریه تکامل در زیست‌شناسی و کاربست‌های آن در دیگر شاخه‌های علوم، از جمله در حوزه اخلاق و دین، ترانسان‌گرایان می‌توانند استدلال کنند، همان‌گونه که انسان در فرایند تکامل از طریق نظام‌های مفهومی و نظری (از جمله دین) توانست وجود رنج، شر، مرگ و ... را در زندگی خود معنادار کند، در چشم‌انداز ترانسانسی نیز به‌مرور زمان موفق خواهد شد عدم رنج، شر، مرگ را با تدارک نظام‌های مفهومی و نظری جدید (و از جمله با دین جدید) معنادار نماید و نیاز به معنا در زندگی را تأمین نماید.

آنچه در این بخش بیان شد در واقع تصویری پیش‌نگرانه از ایده‌های ترانسانسی برای آینده دین و معنویت است. در چشم‌انداز آینده ترانسانسی نقش تسهیل‌گیری فعلی فناوری در امر معنوی، به تسلط تام فناوری بر امر معنوی تغییر می‌یابد و معنویت در یک چارچوب فناورانه محصور می‌گردد. این محصورشدگی وضعیت متناقض‌نمایی (Paradoxical) را درباره مؤلفه‌های معنوی ایجاد می‌کند؛ در مدل‌های طبیعی معنویت، معنایابی مبتنی بر ادراک، تفکر و تصمیم‌گیری، همراه با خودنگری و خودآگاهی است. این معنایابی در بستر شناخت و معرفت انسان نسبت به خویش رخ می‌دهد. در نتیجه این سیر درونی آگاهانه فرد منجر به خودسازماندهی نسبتاً پایداری می‌گردد، که تأمین‌کننده معناداری، هدف‌مندی و ارزشمندی زندگی است. اما در تکنومعنویت با حذف تمام واسطه‌های آگاهانه و انتخابی، معنویت به یک امر تکنیکی مبدل می‌شود، که مؤلفه‌های آن با مداخله فناوری و از طریق مواردی مانند فناوری‌های پزشکی-زیستی و علوم‌شناختی تأمین می‌گردد.

در ایده‌های فرهنگی و اجتماعی ترانسان‌گرایی (که دین و معنویت را نیز شامل می‌شود) ما با صورتی از مینیمالیسم الگوریتمی مواجهیم که داشته‌های معنوی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی بشر را به صورت الگوریتم و داده درمی‌آورند. در این وضعیت دقیقاً مشخص نیست آن بخش از ابعاد زندگی بشر که قابلیت تبدیل شدن به الگوریتم و داده را ندارند؛ مسائلی همچون ارزش‌های اخلاقی و فضیلت دوستی، زیبایی‌طلبی و عشق چه سرنوشتی می‌یابند. اینکه آیا ترانسان این موارد را با برچسب‌هایی مانند توهمی و بی ارزش از آینده فناورانه حذف خواهند کرد، یا در این راستا ایده‌های راهگشا و مؤثری دارد روشن نیست.

جایگاه معنویت دینی_الهی در مدل‌های معنوی فناورانه ترانسان چندان مشخص نیست؛ اینکه این نوع از معنویت چگونه در جهان ترانسانی به رسمیت شناخته می‌شود؟ آیا ترانسان‌گرایان تدابیری برای تجربه‌های معنوی با مؤلفه‌های دینی دارند؟ آیا اصولاً ارتباط روحی با عالم غیب و خداوند (در معنا و مفهوم ادیان ابراهیمی) در آینده ترانسانی برای مؤمنان به ادیان ابراهیمی لحاظ می‌شود؟ یک فرد مؤمن به ادیان الهی نیز می‌تواند تجربه مثبتی از زیست و حضور در جهان فناورانه ترانسانی داشته باشد، به گونه‌ای که در تطابق با باورهای دینی او باشد؟ و... از ابهامات وضعیت دین و معنویت در جهان ترانسانی است.

آنچه تا اینجا مطرح گردید تصویری از جایگاه دین و معنویت در چشم‌انداز ترانسان‌گرایی بود. پرسش‌های مهم دیگری که باید در مقاله دیگری به آن پرداخت این است که: در صورت تحقق ایده‌های ترانسان‌گرایان، ادیان دیگر (اعم از ادیان شرقی و غربی و ابراهیمی) چه نسبتی با آن برقرار می‌کنند؟ و چه تغییراتی در عقاید، مناسک و پذیرش اجتماعی این ادیان پدید خواهد آمد؟ کدام یک از ادیان و مذاهب ظرفیت بیشتری برای همراهی با جریان ترانسان‌گرایی دارند؟ و کدام یک در مواجهه با این جریان شکنندگی بیشتری خواهند داشت؟ تأملات آینده پژوهانه در ارتباط با این پرسش‌ها می‌تواند پیروان ادیان را برای مواجهه آگاهانه و فعالانه (نه منفعلانه) با آینده آماده سازد و آنها را در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی جهت‌دستی به آینده مطلوب یاری نماید.

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی پیوند و شیوه تعامل جنبش ترانسان‌گرایی با دین و مسائل دینی و جایگاه دین در چشم‌انداز آینده ترانسانی، تلاش نمود تا ابعادی از این ارتباط را تبیین و تحلیل کند. در این راستا دو رویکرد متضاد در تعامل میان ترانسان‌گرایی و مسیحیت بررسی و

واکاوی شد. «مسیحیت ضدترانسان‌گرا» که این جنبش را نوعی الحاد تلقی می‌کند که تلاش دارد نقش خداوند را در خلقت ایفا کند و اصول ایمانی مسیحیت مانند رستاخیز عیسی (مسیح) و آموزه تجسد را نقض می‌کند. در مقابل «مسیحیت ترانسان‌گرا» قرار دارد که با پذیرش فناوری‌های ارتقائی و حمایت از ایده‌های ترانسانسی، این جنبش را وسیله‌ای برای تحقق وعده‌ها و اهداف الهی می‌داند.

هرچند برخی مفاهیم همچون میل به جاودانگی و نگاه فرجام‌شناسانه، زمینه‌های موضوعی مشترکی میان ترانسان‌گرایی و اندیشه‌های دینی ایجاد می‌کنند، اما با توجه به مبانی سکولار و غیردینی این جنبش، نمی‌توان این مشترکات را نشانگر ماهیت دینی ترانسان‌گرایی دانست. این هم‌پوشانی بیشتر بازتابی از نگرش گسترده ترانسان‌گرایی به گذشته و آینده بشر است، تا تأییدی بر ریشه‌های دینی آن. در آینده ترانسانسی، دین و معنویت در یک قالب فناورانه بازتعریف می‌شود. ترانسان‌گرایان از ظرفیت علوم و فناوری‌های زیستی و شناختی برای ایجاد تجربیات معنوی استفاده خواهند نمود. در حالی که ایده تکنومعنویت از برخی جهات ایده‌های ترانسانسی را با رویکردهای معنوی پیوند می‌دهد، اما ابهامات اساسی پیرامون این ایده و جایگزین شدن آنها به جای تجربه‌های اصیل دینی و معنوی وجود دارد.

با این وجود، تضادها و چالش‌های موجود نباید مانعی برای ایجاد گفت‌وگو و تعامل میان ترانسان‌گرایی و ادیان ابراهیمی، به‌ویژه اسلام، و بالاخص اندیشه شیعی که کوشیده وحدتی میان نقل، عقل و شهود ایجاد کند باشد. این تعامل نه تنها ضرورتی اجتناب‌ناپذیر، بلکه فرصتی گران‌بها برای شکل‌گیری افق‌های نوین در زمینه معنویت، اخلاق و پیشرفت انسانی به‌شمار می‌رود. تقویت گفت‌وگوی میان‌رشته‌ای میان متخصصان فناوری، الهیات، کلام، دین‌پژوهی، مطالعات معنویت و علوم شناختی می‌تواند به ارتقاء و غنای فکری - معرفتی انسان معاصر کمک کند و پاسخ جامعی به نیازهای دینی و معنوی او در عصر فناوری ارائه دهد. از این گذشته ایجاد بستری مناسب برای تعامل، گفت‌وگو و درک متقابل میان فناوری و دین می‌تواند راهی برای هم‌زیستی مسالمت‌آمیز و بهره‌گیری از ظرفیت‌های هر دو حوزه جهت تعالی انسان باشد. از این منظر، پژوهش‌های آتی می‌توانند به شناسایی زمینه‌های هم‌افزایی میان این دو حوزه کمک کنند و چشم‌اندازهای جدیدی برای هم‌زیستی فناوری، دین و معنویت در آینده فراهم آورند.

کتاب‌نامه

- تفنگ چی، سینا، شکرخواه، یونس، خانیکی، هادی و سلطانی فر، محمد. (۱۴۰۱). بدن به مثابه رسانه نوین یا فرا انسان‌گرایی در عصر هوش مصنوعی. مجله پژوهش‌های فلسفی. ۲۴۲-۲۲۵، ۱۶(۴۰).
- قربانی سی سخت، خدیجه، کریمی، محمدحسن، شمشیری، بابک و خرمایی، فرهاد. (۱۴۰۱). خاستگاه و مبانی فلسفی ترانس‌انسان. متافیزیک، ۱۴(۳۴)، ۱۳۵-۱۵۰.
- قربانی سی سخت، خدیجه و کریمی، محمدحسن. (۱۴۰۱). سیر تطور ترانس‌انسان‌گرایی در تاریخ علم و فلسفه از سده هفدهم تا بیستم. فلسفه علم، ۱۲(۲)، ۲۳۶-۲۱۳.
- محسنی، الهه. (۱۳۹۷). ترانس‌انسان‌گرایی: تهدیدها و فرصت‌های فناوری‌های نوین برای بشر. اخلاق زیستی، ۸(۳۰)، ۹-۲۲.
- مختاری، محمود. (۱۳۹۸). «تحلیل پیش‌نگرانه از نسبت فناوری‌های نوظهور ترانس‌انسانی با ارزش‌های اخلاقی». پژوهش‌نامه اخلاق، ۱۲(۴۴)، ۳۳-۴۶.
- موحد ابطحی، سید محمدتقی و قربانی سی سخت، خدیجه. (۱۴۰۳). «ترانس‌انسان و دلالت‌های آن در آینده علوم انسانی». سیاست پژوهی تحول در علوم انسانی، ۳(۲)، ۶۰-۳۵.
- Bishop, J. P. (2018). Nietzsche's power ontology and transhumanism: Or why Christians cannot be transhumanists. In *Christian Perspectives on Transhumanism and the Church* (pp. 117-135). Springer.
- Burdett, M. S., Grumett, D., Lebacqz, K., Peters, T., Garner, S., Thweatt-Bates, J. J., ... & McKenny, G. (2011). *Transhumanism and transcendence: Christian hope in an age of technological enhancement*. Georgetown University Press.
- Cannon, L. (2015). What is Mormon transhumanism?. *Theology and Science*, 13(2), 202-218.
- Cave, D., & Sachs Norris, R. (2012). *Religion and the body: modern science and the construction of religious meaning* (p. 286). Brill.
- Cole-Turner, R. (2017). Christian Transhumanism. *Religion and Human Enhancement: Death, Values, and Morality*, 35-47
- Cole-Turner, R. (2011). *Transhumanism and transcendence: Christian hope in an age of technological enhancement*.
- Delio, I. (2012). Transhumanism or ultrahumanism? Teilhard de Chardin on technology, religion and evolution. *Theology and Science*, 10(2), 153-166.
- Demir, T. (2022). Family and Religion in a Humanless World: A Transhumanist Perspective. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 862-886.
- Dickson, M. (2018). The Imago Dei and the Imago Mundi. In *Christian Perspectives on Transhumanism and the Church* (pp. 97-115). Springer.
- Doyle, D. J. (2018). What does it mean to be human? Life, death, personhood and the transhumanist movement (Vol. 3). Springer.

- Ferrando, F. (2022). Are we becoming God (s)?: Transhumanism, posthumanism, antihumanism, and the divine. *Religious Transhumanism and its Critics*. Lanham, MD: Lexington Books, 31-50.
- Garner, S. Transhumanism and Christian Social Concern (2005). *Journal of Evolution and Technology*, 14(2).
- Ham, S. A. (2016). Spirituality in Christian Transhumanism: Commentary on Cole-Turner, Green, and Cannon. *Theology and Science*, 14(2), 202-217.
- Heylighen, F., & Joslyn, C. (2001). Cybernetics and second-order cybernetics. *Encyclopedia of physical science & technology*, 4, 155-170
- Hopkins, P. D. (2005). Transcending the animal: How transhumanism and religion are and are not alike. *Journal of Evolution and Technology*, 14(2), 13-28.
- Hughes, J. 2010. Contradictions from the enlightenment roots of transhumanism. *Journal of Medicine and Philosophy* 35:622-40
- Hughes, J. (2007). The compatibility of religious and transhumanist views of metaphysics, suffering, virtue and transcendence in an enhanced future. *director*, 860, 297-2376.
- Jordan, G. E. (2006). Apologia for transhumanist religion. *Journal of Evolution and Technology*, 15(1), 55-72.
- Koenig, H. G. (2012). Religion, spirituality, and health: The research and clinical implications. *International Scholarly Research Notices*, 2012(1), 278730.
- Kyslan, P. (2019). Transhumanism and the issue of death. *Ethics & Bioethics*, 9(1-2), 71-80.
- LaTorra, M. (2005). Trans-spirit: Religion, spirituality and transhumanism. *Journal of Evolution and Technology*, 14(2), 41-55.
- Lee, Bruce Y., and Andrew B. Newberg. "Religion and health: A review and critical analysis." *Zygon®* 40, no. 2 (2005): 443-468.
- Mercer, C., & Trothen, T. J. (2021). Transhumanism, the posthuman, and the religions: Exploring basic concepts. *Religion and the Technological Future: An Introduction to Biohacking, Artificial Intelligence, and Transhumanism*, 19-42.
- Miller, W. R., & Thoresen, C. E. (2003). Spirituality, religion, and health: An emerging research field. *American psychologist*, 58(1), 24.
- Peng-Keller, S., Winiger, F., & Rauch, R. (2022). The spirit of global health: the World Health Organization and the spiritual dimension of health, 1946-2021 (p. 265). Oxford University Press.
- Sandberg, A. (2015). Transhumanism and the Meaning of Life. *Religion and transhumanism: The unknown future of human enhancement*, 3-22.
- Seeman, T. E., Dubin, L. F., & Seeman, M. (2003). Religiosity/spirituality and health: A critical review of the evidence for biological pathways. *American psychologist*, 58(1), 53.
- Sorgner, R. R., & Lorenz, S. (2014). Beyond Humanism: Trans and Posthumanism (Jenseits Des Humanismus: Trans-Und Post-Humanismus). *Beyond Humanism: Trans-and Posthumanism/Jenseits des Humanismus: Trans-und Posthumanismus*.

- Teichrib, C. (2010). The Rise of the Techno-Gods: The Merging of Transhumanism and Spirituality. *Forcing Change*, 4(10), 1-15.
- Tennison, M. N. (2012). Moral transhumanism: the next step. *Journal of Medicine and Philosophy*, 37(4), 405-416.
- Tirosh-Samuelson, H. (2012). Transhumanism as a secularist faith. *Zygon®*, 47(4), 710-734.
- Trothen, T. J., & Mercer, C. (Eds.). (2017). *Religion and Human Enhancement: Death, Values, and Morality*. Springer.
- Weaver, A. J., Pargament, K. I., Flannelly, K. J., & Oppenheimer, J. E. (2006). Trends in the scientific study of religion, spirituality, and health: 1965–2000. *Journal of Religion and Health*, 45(2), 208-214.
- Winyard Sr, D. C. (2020). Transhumanism: Christian Destiny or Distraction?. *Perspectives on Science and Christian Faith*, 72(2), 67-82.
- Winyard Sr, D. C. (2016). *Transhumanism-Christianity Diplomacy: To Transform Science-Religion Relations*.
<https://news-gu.churchofjesuschrist.org>
<https://www.christiantranshumanism.org>

